

SZEMLE

HAJDU TIBOR:

Tanácsok Magyarországon 1918—1919-ben

Kossuth Kiadó 1958. 275 lap

Széles anyagismeret birtokában, komoly felkészültséggel megírt munka Hajdu Tibor könyve, mely megismerteti olvasóival, hogy születtek meg hazánkban 41 éve a tanácsok és hogyan váltak a nép hatalmi szerveivé, olyan szervekké, amelyekben történelmünk során először irányította saját maga sorsát a dolgozó nép. A szerző négy fő kérdés köré csoportosítja mondanivalóját. Az első a tanácsok létrejöttével foglalkozik a polgári demokratikus forradalom győzelme előtt.

Az első világháború viszonyai között túrheterellenné vált elnyomás alatt élő magyar dolgozó milliók, munkások és parasztok nagy lelkesedéssel fogadták a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének hírért, mely megmutatta a felszabadulás felé vezető egyetlen járható utat. Különösen nagy visszhangra talált a tanácsok megalakulásának és tevékenységének híre. Főleg az ipari munkások tartották egyre szükségesebbnek, hogy orosz *mintára* tanácsokat alakítsanak, melyek akaratauk közvetlen kifejezői. Minél nagyobb lett az elégedetlenség az SZDP politikája iránt, annál erőteljesebbé vált ez az óhaj azért is, mert új, forradalmi munkáspárt létrehozásának gondolata ekkor még nem érlelődött meg.

A munkások az SZDP-től várták a tanácsok megszervezését, a párt vezetői azonban ellene voltak, mert nem gondoltak a rendszer forradalmi úton való megdöntésére és félték, hogy a tanácsok elterjedése a munkásmozgalomban meglevő egyeduralmuk megszüntetését vonja maga után. A tanácsok életrehívása érdekében már 1917 végén megindult az agitáció, melyet a forradalmi szocialisták irányítottak. Az 1918. januári forradalmi fellendülés idején aztán a munkásság a forradalmi szocialisták javaslatára négy tömeggyűlésen hozott határozatot a Budapesti Munkástanács azonnali megalakítására.

A határozatban „Budapest munkássága megállapítja, hogy a mai időknek megfelelő, a mindenkori eseményekhez azonnal alkalmazkodó, az osztályharc minden eszközét megalkuvás és félelem nélkül fölhasználó szocialista pártpolitika csakis úgy folytatható, illetve kezdhető meg, ha a munkásság a pártpolitika irányítását és ellenőrzését állandóan és közvetlenül maga veszi a kezébe. A proletármozgalom ma

elérhető céljai érdekében a munkásság múlthatatlanul szükségesnek tartja, hogy a pártvezetőséget a reája nehezedő politikai és történelmi felelősség alól ilyen módon tehermentesítse, s ezáltal határozottabb és messzebbre tekintő politikát tegyen lehetővé. Ennek gyakorlati megvalósítása céljából azonnal megalakítandó a Budapesti Munkástanács, amelyben minden gyár és szakmai szervezet valamely kidolgozandó demokratikus szervezeti szabályzat alapján képviselve legyen.

Ez a tanács a vidéken megalakítandó munkástanácsok küldötteivel kiegészítendő. A pártvezetőség minden ténykedéséért a Budapesti Munkástanácsnak felelős legyen, s tartozzék mindenkor a munkástanács politikájának megfelelő módon eljárni.”*

A januári sztrájkok során vidéken is alakultak munkástanácsok és a mozgalom az SZDP vezetősége és a rendőri üldöztetés ellenére is terjedt tovább.

A könyv második része a tanácsoknak az 1918. októberi polgári forradalomban betöltött szerepével foglalkozik. Ebben a szerző a forradalmat megelőző helyzet vázolása után kiemeli a *katonatanács szerepét* a forradalom győzelmében és megállapítja, hogy vidéken is a volt oroszországi hadifoglyok és a frontról hazatért katonák vezetésével üzték el a parasztok a régi rend képviselőit. Röviden ismerteti azokat az okokat, melyek következtében a forradalom győzelme után *kettőshatalom* jött létre, majd a különböző típusú tanácsok helyzetét és szerepét vizsgálja, a KMP megalakulásáig eltelt időszakban.

Az SZDP vezetősége, miután belátta, hogy a tanácsok létrejöttét nincs módjában megakadályozni, maga vette kezébe azok megalakítását, hogy megtarthassa irányító szerepét. Ezt a célt tükrözi a helyi munkástanácsok szervezeti szabályzata, mely a tanácsokat alárendelte a pártgyűlésnek és a pártvezetőségnek. A szervezeti szabályzat szerint a munkástanácsok döntési joggal nem rendelkeznek, üléseiket a pártvezetőség hívja össze, tanácstag csak az lehet, aki egy éve tagja a pártnak és a szakszervezetnek és egy éve előfizet a Népszavára.

Ez a szabályzat erősen nehezítette a munkástanácsok igazi, forradalmi feladatainak ellátását. A Budapesti Munkástanács, mely a munkásosztály legszervezettebb és legöntudatosabb csoportját képviselte, egyelőre még elfogadta az SZDP politikáját s ezzel teret engedett a burzsoázia befolyásának, de amilyen mértékben felismerték a tanácstagok az SZDP vezetőinek igazi céljait, olyan mértékben fordultak szembe vele.

Az üzemi és a vidéki helyi munkástanácsok helyzetüknél fogva jobban meg tudtak felelni hivatásuknak, mint a Budapesti Munkástanács. Vidékre nem ért le annyira a kormány és a pártvezetőség keze, viszont a dolgozók közvetlenül tudták befolyásolni az általuk választott tanácsok tevékenységét. Ennek eredményeként azok, bár az első hónapokban elvileg nem szegültek szembe az SZDP politikájával, a konkrét helyi problémákat a lakosság érdekeinek megfelelően oldották meg. Még nem vették kezükbe az államhatalmat, de szigorúan

* Idézi a szerző művének 13. lapján.

ellenőrizték a közigazgatást. Szükség esetén segítséget nyújtottak munkájához, de ha kellett, szembe is fordultak vele.

A katonatanácsok már a forradalom győzelme előtt megalakultak és létezésük különösen veszélyes volt a burzsoázia számára, mert a kormány nem számíthatott biztosan a hadseregre. Ezért tettek kísérletet a katonatanács főlösztatására, majd ennek kudarca után újjászervezték. Az újjászervezett katonatanács ezzel a Budapesti Munkástanácshoz hasonlóan, ha nem is olyan mértékben, de burzsoá befolyás alatt álló szerv lett, mely parancsnoki kérdésekbe nem szólhatott bele, csupán a legénység nevelésével foglalkozhatott, mint Károlyi leszögezte, „csakis jelentéktelen önképzőköri hatáskört lehet a katonatanácsoknál hagyni”.* Lényegében az volt a feladata, hogy helyreállítsa a fegyelmet és visszatartsa a katonákat a forradalmi felépésektől.

A szerző nem fogalmazza meg világosan, de nyilvánvaló, hogy ennek következtében a Budapesti Katonatanács forradalmi szervből egyszerű érdekvédelmi szerv lett a kormány engedte keretek között. Természetesen a katonatömegeket ez nem elégítette ki és különösen a KMP megalakulása után egyre fokozott mértékben érvényesülő nyomásuk arra készítette a katonatanácsot, hogy fokozatosan szembeforduljon a kormány és az SzDP politikájával.

Az országszerte megalakult különböző típusú tanácsok, ha nem is volt egymással szerves kapcsolatuk és világos, egyértelmű céljuk, a nép akaratát fejezték ki és reális erőt jelentettek, tehát a letörésükre irányuló *nyílt* kísérlet a kormány bukásához vezetett volna. Megvolt azonban annak lehetősége, hogy a nép megtevesztésével *fokozatosan* vegyék el a tanácsoktól a hatalmat. Ebben a harcban a reakció képviselői és az SzDP jobboldali vezetői egy emberként támogatták a kormányt.

Elsősorban a leszerelt katonák és általában a nép lefegyverzését tartották fontosnak, de ez a kísérletük nem sok eredménnyel járt. Megkísérelték visszahelyezni hivatalukba az elűzött, különösen gyűlölt tisztviselőket. Ellenforradalmi fegyveres különítményeket szerveztek és a legvéresebb kegyetlenséggel próbálták leverni a parasztság mozgalmait.

A forradalom erőinek lefegyverzése, a munkások, katonák, parasztszervezetek tanácsainak megsemmisítése ezekkel a módszerekkel nem sikerült. A burzsoázia erre nem volt elég erős, de a tanácsok is gyengék voltak még a teljes hatalom birtoklására.

A hatalom megragadásáért folyó harcban új szakaszt nyitott a KMP megalakulása. Hogyan ébresztette erejükre a tanácsokat a KMP és vezette a harcot a proletariátus diktatúrájának kivívásáért? — ezzel foglalkozik a szerző könyvének harmadik részében.

A KMP alapvető feladatának tekintette a burzsoázia céljainak és a megalkuvók tevékenységének leleplezését, a tanácsok tagjainak öntudatra ébresztését. Az SzDP vezetői mindent elkövettek, hogy a

* 55. lap.

kommunisták ne juthassanak be a tanácsokba és ne szerezzek meg a többséget. A KMP elsősorban nem is erre törekedett. Felismerte, hogy a tanácsok megnyerésének alapja és előfeltétele a munkások és szegényparaszatok megnyerése. Erre a harci feladatra szervezte és összpontosította erejét a párt.

A proletárdiktatúra megteremtésével végződő harc időszakában az SzDP és a kormány igyekezett a KMP-t elszigetelni a tömegektől és a tanácsoktól, s ugyanakkor a tanácsok gyengítését és felszámolását tűzte ki célul. A KMP leleplezte ezeket a célkitűzéseket és a tanácsok megerősítéséért, a tanácshatalomért küzdött. A szerző a különféle tanácsok tevékenységének ismertetése útján mutatja meg a harc eredményeit.

A Budapesti Munkástanács ülésin az SzDP egyre nehezebben tudta elérni javaslatai elfogadását.

Januárban új forradalmi fellendülés következett be. Egyre nőtt a KMP befolyása, a tömegek előtt napról napra világosabbá vált, hogy a kormány a burzsoázia képviselője és hogy az SzDP nem akarja a szocializmus megvalósítását.

A kormány látta, hogy a proletárforradalmat a megtévesztés politikájával már nem tudja megakadályozni. Ezért a kommunista párt megsemmisítését határozta el. Ebben is segítséget kapott az SzDP jobboldali vezetőségétől, amely első lépésként január 28-án kierőszkolta a kommunisták kizárását a Budapesti Munkástanácsból.

A kizárási határozat nemcsak a munkásosztály érdekével volt ellentétes, hanem a munkásosztály álláspontjával is. Üzemek, szakszervezeti csoportok, munkástanácsok egymás után tiltakoztak és kijelentették, hogy a határozatot nem hajtják végre.

Vidéken a helyi munkástanácsokat a nép követelése, a KMP útmutatásai, a közigazgatás reakciós és tehetetlen volta arra készítette, hogy a közigazgatás vezetőinek félreállításával egyre több kérdésben maguk intézzék a közösség ügyét.

Az üzemi munkástanácsok a KMP felvilágosító munkájának és a munkásság politikai fejlődésének hatására a jóléti kérdésekkel való foglalkozás mellett egyre erőteljesebben fordultak az üzemevezetés és a termelés ellenőrzése felé. A munkásellenőrzés a KMP javaslata volt, melyet az SzDP minden ellenzése dacára magukévá tettek a dolgozók. A kormány a munkásellenőrzést azzal akarta megghiúsítani, hogy az üzemi munkástanácsok helyett „választmány” alakítását rendelte el. A választmány a kormány tervei szerint sem intézkedési, sem ellenőrzési joggal nem bírt volna, véleménynyilvánítási joggal is csak másodrangú kérdésekben, s emellett csak a legnagyobb üzemeknél kerülhettek volna többségbe a munkások képviselői a választmányban. A kormánynak ez a kísérlete azonban a KMP következetes harca eredményeként a kormány vereségével és a munkásosztály győzelmével végződött.

A KMP egyik döntő feladatának tekintette a hadsereg megnyerését, ezért kezdettől fogva komoly figyelmet fordított a katonatanácsok

működésére. A Budapesti Katonatanácsot, vezetősége Pogány kormánybiztossal az élén, igyekezett felhasználni az SzDP és a kormány befolyásának növelésére a hadseregben s azon volt, hogy a tanácsok tartásuk tisztelőben a parancsnokok hatáskörét és harcolt a kommunisták ellen.

A szerző itt megemlíti, hogy Pogány az ellenforradalmi erők gyengítésére is törekedett s valóban az a helyzet, hogy a Budapesti Katonatanács támogatta a KMP követelését Bartha és Festetich hadügyminiszterek, az ellenforradalom két főtámaszának eltávolítására. Ez azonban nem mond ellent annak, hogy a Budapesti Katonatanács a burzsoázia szerve volt, mely főfeladatának a katonák forradalmasodásának, a kommunista befolyás elterjedésének megakadályozását tekintette. Pogány az SzDP jobboldali vezetőivel szemben ezt a feladatot olyan módszerrel igyekezett megoldani, hogy frázispolitikával látszólag magáévá tette a katonatömegek előtt legnépszerűbb követeléseket. Azt hitte, hogy ily módon kifogja a szelet a vitorlából, ez azonban nem sikerült. A KMP befolyásának növekedése, a katonák forradalmasodása hajtotta előre a tanácsot. Február elején már nyilvánvaló volt, hogy a budapesti katonák többsége kiábrándult a kormányból és nem ért egyet az SzDP politikájával.

Vidéki helyőrségek katonatanácsai minden akadály és nehézség ellenére egyre nagyobb mértékben érvényesítették a katonatömegek akarátát, mint azok hatalmi szervei s ez azzal az eredménnyel járt, hogy a kormány elvesztette a befolyását a fegyveres erő döntő többségére.

Katonák számára különösen sokat adnak a könyvnek a katonatanácsok szerepével és tevékenységével foglalkozó részei, bár szerintünk a szerző nem szentelt a jelentőségüknek megfelelő terjedelmet. Ennek ellenére jól érzékelteti, milyen óriási jelentőségű volt a hadsereg magatartása a forradalom győzelme és továbbfejlődése szempontjából. A katonatanácsok a kommunisták befolyásolására nem elégedtek meg a kormány által nekik juttatott szereppel s a hadsereg nem lett a burzsoázia eszköze a nép elnyomására, a forradalom megfojtására. A proletárdiktatúra kialakításakor a katonatanácsok mindenütt segítettek megszervezni a népi hatalmat. Feladataikat ezzel befejezték. A Vörös Hadseregben már nem ténykedtek, a megváltozott feladatokat a kinevezett politikai megbízottak vették át.

A falusi tanácsok többsége 1918 végén lényegében kezében tartotta a helyi hatalmat. A kormány ezt nem tudta megakadályozni, de elérte az államapparátus helyi szerveinek fennmaradását és azokat igyekezett a tanácsokkal szemben erősíteni. Az SzDP nem támogatta a parasztság mozgalmait, a KMP történelmi érdeme a munkás-paraszti szövetség szükségességének felismerése. A KMP felvilágosító munkája elősegítette a falusi tanácsok forradalmasodását. Emellett a KMP külön munkástanácsokba kezdte szervezni a falusi agrárproletárokat, és a parasztság legszegényebb rétegeit, hogy azokat a munkásosztállyal szövetséges önálló politikai erővé tegye.

A KMP harca eredményeként a munkások és parasztek között egyre terjedt az a felismerés, hogy ha meg akarnak szabadulni a kizsákmányolástól és a jogfosztástól, a saját kezükbe kell venni minden hatalmat.

A kormány tudta, hogy reménytelen kísérlet lenne fegyverrel levetni az új forradalmat, ehhez nem volt ereje. Egyetlen reménységnek látszott a kommunista párt megsemmisítése, vagyis vezetőerejétől megfosztani a forradalmi tömegeket. A kommunista párt vezetőinek letartóztatása azonban nem járt a kívánt eredménnyel.

A letartóztatás ténye még világosabbá tette a tömegek és a tanácsok előtt a kommunisták igazát, s ennek nyomán erősödött az ellenforradalom elleni harc és a proletárdiktatúra követelése. Március közepére a kormány reális hatalommal már nem rendelkezett. A Vyx-jegyzék csak a végső lökést adta meg, melynek következtében a proletárforradalom polgárháború nélkül győzött. Március 21-én, miután előzetes tárgyalások eredményeként kimondták az SzDP és a KMP egyesülését, kikiáltották a Tanácsköztársaságot.

A szerző, munkája harmadik részében mindvégig konkrét kérdések kapcsán mutatja meg a KMP politikájának helyességét és hatását a tanácsok különböző típusainak tevékenységére, forradalmasodására. A tömegek megnyerése eredményezte, hogy a kormány és az SzDP minden próbálkozásai ellenére a tanácsok a nép hatalmi szerveivé váltak. Ezzel párhuzamosan mutat rá az SzDP vezetőségének forradalomellenes, munkásáruló politikájára és vázolja azt a fejlődést, mely az SzDP tagságában is végbement és becsületes tömegeit a proletárdiktatúra hívévé változtatta s a KMP mellé állította.

A könyv negyedik része a tanácsrendszer szerepével foglalkozik a Magyar Tanácsköztársaságban. Bőséges anyag felhasználásával ismerteti a proletárdiktatúra központi és helyi államhatalmi szerveinek felépítését, működését és bizonyítja, hogy a nép bizalmából a tanácsokba választott dolgozók képesek voltak az államigazgatásra a legnehezebb körülmények között. A tanácsok tevékenysége kiterjedt az élet minden területére és 133 nap alatt olyan intézkedések egész sorát valósították meg, illetőleg tették folyamatba, melyek a régi rend teljes felszámolását s a szocializmus felépítését célozták.

Jelentős részét tette ki a tanácsok munkájának a honvédelem megszervezése: a toborzás a Vörös Hadseregbe, a termelés biztosítása, a hadsereg ellátása hadianyaggal, élelemmel, ruhával és az ellenséget támogató ellenforradalmi szervek leverése.

A szerző elemzi azokat az okokat is, amelyek gyengítették a tanácsok munkájának eredményességét. Elsősorban a két munkáspárt egyesülésének körülményeit, melyek következtében a proletárdiktatúra élcsapat nélkül maradt. Rávilágít a jobboldali szociáldemokraták Tanácsköztársaságot aláaknázó, az ellenforradalmat támogató tevékenységére, mely ellen a kommunisták nem léptek fel elég erélyesen és határozottan. Foglalkozik a földkérdésben elkövetett hibával, minek következtében szűkült a tanács hatalom társadalmi bázisa és gyengült a

tanácsok kapcsolata a paraszti tömegekkel. Bemutatja, hogy bár a Tanácsköztársaság szétzúzta a régi rend hatalmi szerveit, a tanácsokba sok helyütt ott maradtak annak képviselői és ellenforradalmi tevékenységükkel sok kárt okoztak a népi hatalomnak.

Hajdú Tibor könyve hézagpótló. Az első ténylegesen tudományos monográfia a Tanácsköztársaságról, s emellett mint olvasmány is tanulságos és érdeklődést felkeltő. A szerző igen szép és komoly feladatot tűzött maga elé és munkája bizonyítja, hogy azt sikerrel oldotta meg.

Tóth Sándor

